

Epifyyttejä

Elina Mikola & Leo Stranius

Vallattuja taloja, urbaaneja utopioita

Talonvaltauksset ovat olleet yksi viime vuosien näkyvimpiä ulkoparlamentaarisien kansalaistoiminnan muotoja Suomessa. Pelkästään Helsingissä on vallattu parisenkymmentä tyhjää rakennusta ”autonomisiksi sosiaalikeskuksiksi” eli käyttäjien itse ylläpitämiksi toiminta- ja kulttuuritiloiksi. Myös muualla Suomessa tyhjiä rakennuksia on vallattu vastaavaan käyttöön. Tämä sosiaalikeskusten malli on lainattu Keski- ja Etelä-Euroopasta, missä klubit, kahvilat ja konserttitalit ovat toimineet jo pitkään alakulttuurien kohtaamispaikkoina vallatuissa rakennuksissa. Keskusten toimintaperiaatteisiin kuuluu muun muassa ei-kaupallisuus sekä suoran demokratian ja omaehtoisen yhteisöllisyyden ihanteiden toteuttaminen. Tarkastelemme tässä puheenvuorossa talonvaltausliikkeitä esimerkkinä 2000-luvun kaupunkiutopioista. Kirjoituksemme keskittyy helsinkiläisiin talonvaltauksiin ja -valtaajiin.

Konkreettisia utopioita ja arjen politiikkaa

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on jo pitkään käyty keskustelua järjestöllisen vaikuttamisen rinnalle nousseista uusista, myöhäismodernille yhteiskunnalle tyypillisistä yhteiskunnallisen osallistumisen muodoista. Suurten kollektiivien toimintaan tai edustuksellisiin kanaviin luottamisen sijaan näissä toiminnan muodoissa korostuu arkipäivän politiikka, joka tarkoittaa ennen kaikkea omien arvojen mukaisen elämäntyylin toteuttamista ja näin vaikuttamista omaan elämään. Perinteinen yhdistysmuotoinen kansalaistoiminta on tehnyt tilaa aktivismille, joka nojaa usein löyhiin, epämuodollisiin kansainvälisiin verkostoihin. Näiden verkostojen toiminta on luonteeltaan projekti-

maista eikä esimerkiksi pyri synnyttämään pysyviä organisaatioita, joiden jäsenet olisivat sitoutuneet selkeisiin tavoitteisiin tai agendaan. Sen sijaan ne organisoituvat tyypillisesti erilaisiksi kampanjoiksi ja tempauksiksi. Näitä uusia liikkeitä onkin luonnehdittu toisinaan utopiattomiksi, sillä ne eivät yleensä esitä kokonaisvaltaisia ratkaisumalleja tai tavoiteohjelmia. Tällaisissa tulkinnoissa lähdetään liikkeelle utopian sananmukaisesta merkityksestä, jossa se viittaa ”paikkaan, jota ei ole” eli ihanneyhteiskuntaan, jonka saavuttaminen on mahdotonta.

Utopia voidaan kuitenkin ymmärtää myös konkreettisempaan vaihtoehtojen etsintänä – tunteehan historia esimerkiksi lukemattomia utopia-yhteisöllisiä kokeiluja, joissa tasa-arvoon ja hierarkiattomaan yhteistoimintaan uskovat ihmiset ovat ryhtyneet toteuttamaan ihanteitaan. Tällaisena vaihtoehtoja luovana liikkeenä esimerkiksi talonvaltaamisen voikin utopiattomuuden sijaan nähdä osana utopististen liikkeiden pitkää jatkumoa. Talonvaltaajien utopiat ovat arjen ja oman elämän kokoisia ja niitä toteutetaan konkreettisesti vallatun talon jokapäiväisissä käytännöissä. Kuitenkin tähän arjen vastarintaan liittyy myös laajempi kehys: halu haastaa kapitalismi ja sen logiikkaan pohjaava järjestys. Näin sosiaalikeskuksen graffitikoristeltujen seinien sisällä henkilökohtainen ja globaali vastarinta kietoutuvat toisiinsa.

Viime vuosikymmeninä kansalaisaktiivisuudessa tapahtunut muutos on ymmärrettävä. Talonvaltaajat ja muut vuosituhannen taitteen yhteiskunnalliset aktivistit toimivat ympäristössä, jossa yhteiskunnallinen valta on etääntynyt kasvottomille ja globaalisti toimiville markkinavoimille, joiden edessä muun muassa edustuksellinen demokratia on osoittautunut heikoksi. Tällaisessa toimintaympäristössä vastustajien paikallistaminen sekä selkei-

den toimintaohjelmien tai tavoitteiden laatiminen on vaikeaa eikä näyttäytyä tarkoituksenmukaisena. Keskeistä on sen sijaan mielipiteiden ja arvojen ilmaiseminen, identiteetin rakentaminen sekä mahdollisuus toisin tekemiseen ja vaihtoehtojen kokeiluun. Talonvaltaukset ovatkin yksi esimerkiksi sellaisesta yhteiskunnallisesta aktivismista, joka etsii vaihtoehtoja markkinalogiikan määrittämälle kaupunkikulttuurille yhteisöllisyyden ja itse tekemisen kautta. Muuttamalla tyhjiä rakennuksia paikoiksi omaehtoiselle ja ei-kaupalliselle yhdessäololle talonvaltaajat katsovat rakentavansa huomispäivän kaupunkikulttuuria, jossa yksilön olemisen oikeutusta ei mitata tehokkuuden ja tuottavuuden mittareilla.

Asuntopolitiikasta autonomisiin sosiaalikeskuksiin

Talonvaltaukset ovat kuuluneet suomalaisten kansalaisliikkeiden toimintakeinoihin 1970-luvun lopulta alkaen. Tunnetuin talonvaltaus Suomessa lienee Lepakkoluolan valtaus vuonna 1979. Kahdeksankymmentäluvun puolivälin talonvaltauksilla haluttiin kiinnittää huomiota nuorten asuntopulaan ja hankkia tyhjillään olevia taloja asumiskäyttöön. Tunnetuin suoraan toimintaan luottava asuntopoliittinen toimija on ollut Oranssi-liike, joka rekisteröityi yhdistykseksi 1990-luvun alussa.

Vuosituhannen vaihteen ”uusi” helsinkiläinen talonvaltausliikettä, johon liittyi tavoite autonomisen sosiaalikeskuksen perustamisesta, alkoi vuonna 2001. Keväällä vallattiin hetkeksi Irakin suurlähetystön omistama rakennus Helsingin Kuloosaassa ja muutamaa kuukautta myöhemmin Lapinlahden sairaalan tontilla sijaitseva tyhjillään ollut kerrostalo. Tämän jälkeen tiloja on vallattu sosiaalikeskuksiksi lukuisia kertoja. Useimmat talonvaltaukset ovat kuitenkin jääneet vain päivien tai viikkojen mittaisiksi. Muutamia rakennuksia on vallattu myös tarkoituksella lyhytaikaiseen käyttöön, esimerkiksi ”biletiloiksi”. Toistaiseksi pitkäikäisin valtaus on ollut Helsingin Herttoniemessä sijainnut Siperia, jonka valtaajat saivat neuvoteltua käyttöönsä kaupungin nuorisoihankesuksen kautta. Siperia vallattiin syksyllä 2002 ja se ehti toimia autonomisena sosiaalikeskuksena kolmen ja puolen vuoden ajan, kunnes tuhoutui tulipalossa kesällä 2006. Vuosina 2007 ja 2008 Helsingissä on vallattu lukuisia rakennuksia ja toiminta on saanut myös paljon huomiota julkisuudessa. Vallilassa sijainnut kiinteistö toimi autonomisena sosiaalikeskuksena viiden kuukauden ajan syksyllä 2007 ja huhtikuussa vallattu entinen Virus-teatteri

Rajasaassa on ollut kaupungin suostumuksella valtaajien käytössä kesän ja alkusyksyn 2008.

Viiimevuosien talonvaltauksiin ei ole juurikaan liittynyt konkreettisia vaatimuksia nuorisoihankesuksen lisäämisestä tai arvotalonrakennuksen saamisesta suojelun piiriin. Tässä suhteessa 2000-luvun talonvaltaajat eroavat tavoitteiltaan esimerkiksi 1990-luvun Oranssi-liikkeen toimijoista. Liikkeen keskeisinä lähtökohtina ovat kapitalismin kritiikki sekä halu toimia ”vapaasti”, vailla virallisen yhteiskunnan kontrollia tai ohjausta.

Vallatuissa taloissa järjestetään tyypillisesti konsertteja, elokuvaesityksiä, kahvilailtoja sekä työpaikkoja, ja yleensä tilat ovat myös osittain asuinkäytössä. Sosiaalikeskuksen toiminta ja päätöksenteko pyritään järjestämään suoran demokratian periaatteita kunnioittaen ja muodollisia rakenteita välttäen, joskin epämuodollisia hierarkioita tässäkin toiminnassa rakentuu.

Vaihtoehtoisina kulttuuri- ja toimintatiloina vallatut talot ovat sekä vastakulttuurisen arvomaailman ja yhteisön symboli että konkreettinen kohtaamispaikka ihmisille, jotka kokevat tämän yhteisön omakseen. Juuri omina kohtaamispaikkoina vallatut talot ovatkin tärkeä resurssi tämän päivän verkostomuotoisille vaihtoehtoliikkeille, jotka eivät muodostu niinkään pysyvistä ryhmistä ja organisaatiosta kuin erilaisista toimijoista ja näiden lyhytaikaisista yhteyksistä. Vallattujen talojen keskeinen rooli onkin toimia vastakulttuuristen verkostojen solmukohtina, joissa tavataan ystäviä sekä tutustutaan uusiin samanhenkisiin ihmisiin. Useimmista aikaisemmista suomalaisista yhteiskunnallisista liikkeistä talonvaltaajat poikkeavatkin eniten juuri siinä, että he eivät pyri niinkään valistamaan tai esittämään moraalisia vaatimuksia. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa (25.3.2008) haasteltu talonvaltaaja Markus korostaa eroa talonvaltaajien ja (ympäristö)aktivistien välillä toteamalla:

”Me taistelemme oikeudesta tehdä omia juttuja. Aktivismi on jotain muuta. Aktivistit yrittävät vapauttaa valaita tai jotain. Me olemme tavallisia kansalaisia”.

Nämä ”tavalliset kansalaiset” vaativat itselleen tilaa – paikkaa, jossa voisi ilmaista omaa identiteettiään ja arvomaailmaansa sekä toteuttaa niiden mukaista elämäntyyliä. Talonvaltaajille ”omien” tilojen luominen sekä niissä tapahtuva omaehtoinen hauskapito näyttyy antikapitalistisena kamppailuna, jonka kohteena on ennen kaikkea oma elämä. Mutta samalla vallatussa talossa jaetut hyvät hetket sekä yhteisölliset kokeilut ovat itsessään osoituksia

siitä, että voitontavoittelun logiikan sanelemalle järjestykselle on olemassa vaihtoehtoja.

Millainen kaupunki on mahdollinen?

Valtaajat perustelevat autonomisten sosiaalikeskusten tarvetta julkisen kaupunkitilan kapenemisella. Kun kameravalvotut kauppakeskukset valloittavat yhä kasvavan osan kaupunkikeskustaa, vaativat talonvaltaajat niiden rinnalle lisää ei-kaupallista oleskelutilaa. Näissä vaatimuksissa ”tila” ei kuitenkaan rajoitu fyysisiin rakennuksiin, vaan kyse on pikemminkin toimintatilasta – oikeudesta ja mahdollisuuksista omien arvojen mukaiseen elämäntyyliin ja itsensä totuttamiseen. Talonvaltaajat haluavat myös politisoida ja nostaa esiin kaupunkitilan käyttöön liittyviä muita kysymyksiä. Muiden muassa Vapaa Helsinki -kollektiivi on kiinnittänyt huomiota urbaanin tilan käyttöön kaupunkikeskustassa tapahtuvilla tempauksilla. Näitä ovat olleet esimerkiksi katubileiden järjestäminen, ”smurffien” interventiot ilmaisen joukkoliikenteen puolesta sekä Töhryfest-tapahtuma.

Vaikka edellälainattu Markus halusikin tehdä eron valtaajien ja kansalaisaktivistien välillä, talon-

valtauksia voi epäilemättä pitää myös kaupunki-aktivismina, jossa haastetaan urbaanin tilan ”normaali” järjestys ja halutaan nostaa kaupunkitilan käyttöön liittyviä kysymyksiä julkisen keskustelun kohteeksi. Talonvaltaajien politisoimat kysymykset kaupunkitilan käytöstä sekä yhteisöllisten ja omaehtoisten toimintamahdollisuuksien lisäämisestä ovat asioita, jotka herättävät kiinnostusta myös valtaajajoukon ulkopuolella. Ajatukset yhteisöllisyyden merkityksestä, osallistumisesta, ”oman elämän haltuunotosta” sekä mahdollisuuksista ekologisesti kestävämpään urbaaniin elämäntapaan ovat nousseet viime vuosina vahvasti esiin myös laajemmassa yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa.

Kaupunkitutkimuksen näkökulmasta talonvaltaus nostaa esiin useita perusteellisen paneutumisen arvoisia kysymyksiä. Liikkeet eivät synny tyhjästä, vaan niiden syntyyn vaikuttavat yhteiskunnassa vallitsevat ristiriidat ja jännitteet. Vaatiessaan oikeutta vapaaseen kaupunkitilaan ja nostaessaan urbaanin tilan antikapitalistisen kamppailun kentäksi ja kohteeksi talonvaltausliike marssittaa estradille myös kysymyksiä siitä, millaisille identiteeteille, elämänmuodoille ja toiminnalle kaupungissa on tilaa.